

سایه

آزمون‌های بین‌المللی بر تغییرات ملی مطالعه تطبیقی در تغییر برنامه درسی

دکتر لیلا سیلکه‌دار
تصویرگر: پیمان رحیم‌زاده

تغییرات، به آینده و تصمیمات جدید بیندیشند. ضمن انتقادی که به این نوع باور وارد است، عده‌ای دیگر آگاهی مجریان و خصوصا معلمان از برنامه درسی و تغییرات را لازمه حرکت به سوی کمال و اجرای شایسته برنامه درسی می‌دانند. بر این اساس، هر اندازه معلمان با تغییرات آموزش و پرورش و چگونگی آن بیشتر آشنا باشند، به همان اندازه در اجرای نقش خود و تحقق اهداف برنامه موفق‌تر خواهند بود.

برنامه‌ریزی درسی و محتوای آن، مفهوم گسترده‌ای است که تمام فعالیت‌های یاددهی-یادگیری و تجربه‌های دانش‌آموزان را در برمی‌گیرد. به همین دلیل، توجه به سیر تحولات و تغییراتی که برنامه درسی در هر کشوری دنبال می‌کند، همواره می‌تواند در بهسازی شرایط در فضای آموزشی و یادگیری راهگشا و بر آن مؤثر باشد. بر این اساس، عده‌ای معتقدند تنها برنامه‌ریزان و مسئولان تصمیم‌گیرنده، به‌ویژه در نظام‌های آموزشی متمرکز، کافی است با دنبال کردن سیر

برنامه‌ای خوب، ممکن است به دست معلم بی‌انگیزه به بدترین شکل اجرا شود و برعکس، تمام نواقص مربوط به برنامه‌ای که به درستی تدوین نشده است، می‌تواند به دست معلمی مدبر و بانگیزه، به بهترین شکل ممکن به ظهور رسیده و رفع شود

تغییرات اطراف ما

یکی از عنوان‌های متناسب با این روزها، تغییر و تحول است. تغییرات با سرعتی در حال شکل‌گیری هستند که گریزی از همنوا شدن و پذیرفتن آن‌ها و حتی تغییر دادن خود نیست. گاهی نیز بدون اینکه متوجه باشیم، در امواج دگرگونی پدیده‌های اطراف خود قرار می‌گیریم و بدون هیچ مقاومتی در برابر آن‌ها خلع سلاح می‌شویم. این نوع آخر، گونه‌پسندیده‌ای نیست، به‌ویژه زمانی که موضوع مربوط می‌شود به زندگی و تأثیرگذاری ارتباطی تخصصی مانند آنچه در کلاس درس بین معلم و دانش‌آموز رخ می‌دهد. در چنین مواردی انتظار می‌رود معلم بداند که با کدام نوع تغییر آگاهانه همراه شود و کدام را به کلاس خود راه ندهد. بدیهی است که در این شرایط، آگاهی و اطلاعات معلم از تحولاتی که در گستره حرفه خود در حال شکل‌گیری است، امری مسلم و اثرگذار است.

آزمون‌ها، تب‌سنجی آموزش و پرورش

در آموزش و پرورش مؤلفه‌های گوناگونی می‌توانند نمایانگر لزوم تغییرات یا حفظ موقعیت کنونی باشند که از جمله آن‌ها آزمون‌ها و به‌خصوص آزمون‌های بین‌المللی است. هنگامی که دانش‌آموزان در آزمون بین‌المللی شرکت می‌کنند، نتایج آن در مقایسه با دیگر کشورهای حاضر، نشانگر جایگاه آموزشی نظام یاددهنده و یادگیرنده آن کشور در جهان است. این نتایج همچنین می‌تواند اصلاح‌گر مناسبی برای ادامه مسیر حرکت آموزش و پرورش آن کشور باشد. از جمله این آزمون‌ها، می‌توان به پرلز و تیمز اشاره کرد. کشور جمهوری اسلامی ایران تاکنون در شش مطالعه تیمز در سال‌های ۹۵، ۹۹، ۲۰۰۳، ۲۰۰۷ و ۲۰۱۱ و تیمز پیشرفته ۲۰۰۸ و ۲۰۰۶، ۲۰۰۱، ۲۰۰۶ و ۲۰۱۱ شرکت کرده و قرار است در مطالعه تیمز ۲۰۱۵ و پرلز ۲۰۱۶ نیز شرکت کند. به دلیل حضور چند ساله ایران در این آزمون‌ها، بسیاری از اهالی آموزش و پرورش با این آزمون آشنا هستند. از دیگر آزمون‌های بین‌المللی که تنها برای دانش‌آموزان ۱۵ ساله اجرا می‌شود، آزمون پیزاست.

پیزا، آزمونی مختص پانزده ساله‌ها

هدف پیزا، برنامه بین‌المللی ارزشیابی تحصیلی دانش‌آموزان، پاسخ به این سؤال است که نظام آموزش و پرورش چگونه دانش‌آموزان را برای زندگی واقعی آماده می‌کند. همچنین نحوه نظارت بر خروجی آموزش و پرورش از منظر ارزشیابی

تحصیلی پایه عمومی دانش‌آموزان را نیز بررسی می‌کند. پیزا هر سه سال یکبار برگزار می‌شود. هدف آن ارزشیابی نظام‌های آموزشی در سطح جهانی و سنجش دانش و مهارت دانش‌آموزان ۱۵ ساله است و تاکنون ۷۰ کشور در این برنامه ارزشیابی شرکت کرده‌اند.

پیزا تنها آزمون بین‌المللی برای ۱۵ ساله‌هاست که دانش و مهارت آن‌ها را تقریباً در پایان آموزش اجباری مدرسه‌ای می‌سنجد و انحصار آن در سه زمینه سیاست آموزشی، سواد و یادگیری مادام‌العمر است.

نتایج ارزشیابی پیزا ابزار قدرتمندی برای تصمیم‌گیری دولت‌ها محسوب می‌شود تا برای بازتعریف اهداف آموزشی و روش‌های آموزشی خلاقانه و نوآوری‌های آموزشی و مهارت‌های مرتبط با زندگی بزرگ‌سالی به تصمیمات سودمندی منجر شود. نگاهی به واکنش مسئولان کشور ژاپن به نتایج به دست آمده از این آزمون، می‌تواند به جایگاه اثرگذار این قبیل آزمون‌ها در تحولات آموزش و پرورش اشاره داشته باشد.

ارزیابی برنامه درسی و تصمیم‌گیری برای تغییر

در گزارش پیزای ۲۰۱۳ «پژوهش در آموزش»، «تغییر برنامه‌های درسی برای بهسازی آموزش»، «توانمندسازی معلمان» و «رهبری آموزشی اثربخش» به عنوان عوامل اساسی و مشترک در موفقیت کشورهای با رتبه برتر شناسایی شده‌اند و به‌طور روشن در کشور ژاپن، ایجاد و گسترش «درس پژوهی» در بهسازی آموزش برای یادگیری اثربخش و موفقیت عملکرد دانش‌آموزان در پیزا، اصلی‌ترین عامل معرفی شده است.

وزارت آموزش و پرورش ژاپن با استناد به این نتایج و تجربه اصلاحات آموزشی در دوره‌های گذشته و نیازهای روز مربوط به بهسازی برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، شورای مرکزی آموزش و پرورش را مأمور کرد برنامه‌های آموزشی و درسی دوره‌های مختلف آموزش و پرورش را که معمولاً در سه ترم تحصیلی و شامل ۲۴۰ روز زندگی آموزشی می‌شود، بررسی کند. تلاش‌های این شورا و کوشش‌های فشرده دیگری که در دو دهه اخیر در ژاپن انجام گرفت، در واقع به دنبال یافتن پاسخ این سؤال بود که «چگونه می‌توان برنامه‌های آموزشی و درسی مدارس ژاپن در قرن بیست و یکم را بازنگری و بازسازی و آن را با نیازهای جامعه دانش بنیاد و یادگیرنده سازگار کرد». به عبارت دیگر، شورای بررسی برنامه‌های آموزشی و درسی

به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش اساسی بود که اساساً در دنیای اطلاعات و ارتباطات، چه چیزی ارزش آموختن و صرف وقت در مدرسه را دارد؟ آموزش با رویکرد تربیتی چگونه محقق می‌شود؟ بر این اساس، سند تحول آموزش و پرورش تدوین شد. این سند موارد چندی را روشن می‌سازد؛ از جمله: روش اداره مدارس؛ ویژگی‌های معلم و نقش او در فرایند آموزش و یادگیری و برنامه‌ریزی درسی؛ مناسبات اجتماعی معلمان و دانش‌آموزان در مدرسه؛ موضوع ارتباط خانه و مدرسه و تأثیر آن بر پرورش دانش‌آموزان، جامعه و ارتباط آن با مدرسه؛ هماهنگی برنامه درسی ملی و انتظارات جامعه جهانی؛ چگونگی فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی، چالش‌های اجتناب‌ناپذیر آن در آموزش و پرورش؛ میزان اصلاحات برنامه درسی ملی.

آزمون‌ها در ایران

در ایران نیز مانند بسیاری دیگر از کشورها، نتایج شرکت در آزمون‌های بین‌المللی، وضعیت کنونی آموزش و پرورش را با توجه به ماهیت و هدف خاص هر آزمون نشان می‌دهد. برای نمونه، حضور چند ساله ایران در آزمون‌های پرلز و تیمز که هر کدام به سنجش سواد خواندن و نحوه آموزش ریاضی و علوم تجربی می‌پردازد، منبعی برای تصمیم‌گیری در خصوص برنامه درسی، محتوای کتاب‌ها و شیوه آموزش آن به حساب می‌آید. در این آزمون‌ها، هرچند شاهد رشد چند نمره‌ای دانش‌آموزان هستیم، اما تاکنون نمرات کسب‌شده، به‌طور معناداری پایین‌تر از میانگین مقیاس آن‌هاست. این نتیجه، در کنار نارضایتی‌های دیگر از خروجی‌ها و محصولات نهایی آموزش و پرورش، به دلایل متقنی تبدیل می‌شود که ضرورت تغییر را در برنامه درسی و آموزشی کشور نمایان سازد.

سند تحول بنیادین، امید دوباره

آموزش و پرورش ایران

آغاز پژوهش و تدوین سند برنامه درسی ملی: اسفند ۱۳۸۴

اولین نگاهت برنامه درسی ملی: بهمن ۱۳۸۷
برنامه درسی ملی در معرض نقد و بررسی صاحب‌نظران، مدیران و معلمان: ۱۳۹۰
تصویب نهایی: اسفند ۱۳۹۱

با تصویب و ورود برنامه‌های تحولی در آموزش و پرورش که می‌کوشد ایرانی توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح

منطقه و با هویتی اسلامی انقلابی، الهام‌بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین‌المللی شکل دهد، نور امید، حرکت و تعالی به آموزش و پرورش تابیده شده است.

چنانچه پیش از این نیز اشاره شد، در تمام نظام‌های اجرایی آموزش و پرورش در دنیا، اعم از نظام متمرکز یا غیرمتمرکز، معلمان و مربیان از جمله مهم‌ترین عوامل در اجرای برنامه درسی به‌شمار می‌آیند. بر این اساس، برنامه‌ای خوب، ممکن است به‌دست معلم بی‌انگیزه به بدترین شکل اجرا شود و برعکس، تمام نواقص مربوط به برنامه‌ای که به‌درستی تدوین نشده‌است، می‌تواند به‌دست معلمی مدبر و بانگیزه، به بهترین شکل ممکن به ظهور رسیده و رفع شود. نمونه‌هایی از این دست در آموزش و پرورش دیده می‌شود. برای مثال، معلمی که در روستا با وجود کمبود امکانات می‌کوشد از شیوه‌های آموزشی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده کند، نمونه بارزی است از یک مجری مطلع و مدبر که منتظر برنامه و تجهیزات آن نمی‌ماند و خود راه صحیح را با همان حداقل‌ها و تحمل زحمت بیشتر می‌پیماید.

همه نگاه‌ها به دست توست!

در این امید تازه جان یافته در آموزش و پرورش ایران، نقش قدرتمند همراهی و همدلی معلم به‌عنوان مجری برنامه درسی و حلقه اتصال طرح و عمل، انکارنشدنی است. به‌عبارت دیگر، تا زمانی که معلمان احساس همدلی و همراهی با آن را ایجاد و ابراز نکنند، وقوع این رویداد به‌تنهایی، هرگز نمی‌تواند نتیجه و نهایی درخور و قابل توجه داشته باشد. بر این اساس، زمانی این همدلی به ظهور می‌رسد که معلم آگاه باشد و در این بین زمانی آگاهی مؤثر خواهد بود که احساس ضرورت برای ایجاد تغییر و پذیرش تحول به‌باور و ضرورتی درون‌نهاد تبدیل شده باشد.

در راستای تحقق این مقصود، سلسله نوشتاری تدوین شده است که در ادامه و در شماره‌های آینده، به موضوع آگاه‌سازی و توانمندسازی معلمان در خصوص تحولات آموزش و پرورش اختصاص دارد. در این سلسله مقالات می‌کوشیم با تمرکز بر هدف و نقش اساسی آن در تغییرات برنامه درسی، شیوه‌هایی برای مهارت‌ورزی معلمان در تعیین و تشخیص هدف ارائه کنیم. بدیهی است، همراهی مخاطبان این نوشتار زمانی پدیدار می‌شود که ضرورت تغییر را به‌عنوان پایه رشد و تکامل در آموزش و پرورش پذیرفته باشند.

* بی‌نوشت

1. PISA=PROGRAM FOR INTERNATIONAL STUDENT ASSESSMENT
2. PISA, 2013

مدرسه‌ای به وسعت یک دل عاشق
وسعت مدرسه شما چقدر است؟
مدرسه ابتدایی عشایری فیروزآباد فارس
فرزانه نواللهی
عکاس: حسن نوراللهی

